

ŽUPA I ŽUPNIK U NOVOM KODEKSU

Bono Zvonimir ŠAGI

Narav priopćenja i kratkoća vremena danog ovoj temi zahtijeva da se ograničimo samo na najbitnije stvari. Ipak, čini se, ne bi bilo dobro kad bismo samo nabrojili najvažnije odredbe novog Kodeksa crkvenog prava, koje se odnose na župu i službu župnika, a da istodobno ne ukažemo na one momente koji mogu imati posljedice za pastoral. Zanima nas zato najprije kako novi kodeks shvaća župu, kako primjenjuje ekleziologiju II. vatikanskog koncila, a manje ćemo zalaziti u podrobnosti – ono što se može smatrati više tehničkim, što se lako pročitati u samom tekstu pojedinih kanona. Osim toga, treba napomenuti da ovo neće biti prikaz koji bi zadovoljio pravnik, nego pastoralističko priopćenje koji želi ukazati na ono što je poticajno u tim zakonskim normama za novu pastoralnu kreativnost.

I. ŽUPA

1. S GLEDIŠTA II. VATIKANSKOG KONCILIA

Župa je osnovna razina okupljanja Crkve, doživljavanja njezina otajstvenog zajedništva u euharistiji koja se u njoj svetkuje. Kapitalan tekst za ovu tvrdnju nalazi se u prvoj proklamiranoj koncilskoj uredbi o liturgiji „Sacrosanctum Concilium” br. 42. Ovdje se kaže: „Kako biskup ne može sam u svojoj Crkvi uvijek i posvuda predsjedati svojemu stadu, nužno je da uspostavlja skupine (coetus) vjernika, među kojima se ističu župe, uređene mjesno (localiter) pod pastirom koji zamjenjuje biskupa. One na neki način predstavljaju vidljivu Crkvu rasprostranjenu po cijelom svijetu.”¹ U tom se tekstu župa označuje kroz svoju glavnu funkciju kao *liturgijska zajednica*² i vidljiv je pomak naglaska s teritorija kao statičnog elementa na okupljanje osoba kao dinamičan.³ No premda je župa uvijek liturgijska zajednica,

1 Usp. DOKUMENTI II. VATIKANSKOG KONCILIA – izd. KS, Zagreb, 1970, str. 31, br. 42.

2 Izrazi „liturgijska zajednica” i „liturgijski skup” uzimaju se u nas često kao sinonimi. Postoji suptilna razlika o kojoj treba voditi računa kad se govori o župi kao liturgijskoj zajednici. Liturgijski skup više je prigodni čin – slavlje nekog liturgijskog čina.

3 Usp. M. ZOVKIĆ, *Eklezijalnost župe i biskupije* – u: „Nova et vetera” 1/1980, str. 16–32.

ona nije samo liturgijska zajednica i njezina se djelatnost (funkcija) ne iscrpljuje u liturgiji.⁴ Koncil promatra župu kao osnovnu strukturu uređenja partikularne Crkve. Partikularna Crkva u , kojoj je doista prisutna i djeluje jedna, sveta i katolička Crkva”⁵ identificira se najprije kao dijeceza (biskupija) pa se župa, kad se na nju odnose ti isti ili slični koncilski tekstovi, mora shvatiti *unutar* partikularne Crkve. Isto je i s aplikacijom pridjeva „mjesni”. On se često uzima u istom smislu kao i partikularni – dijelni (posebni) uz dijecezu, makar bi više odgovarao osnovnoj crkvenoj jedinici unutar partikularne Crkve – dakle župi. Novi kodeks opisuje dijecezu kao partikularnu Crkvu i u teološkom smislu stavlja je u odnos prema općoj Crkvi kao otajstveni subjekt „u kojem živi i djeluje jedna, sveta, katolička Crkva” (k. 369).

Kao što je, dakle, opća Crkva predstavljena u partikularnoj, tako je biskupija (partikularna Crkva) u župi, a to ujedno znači da je i u župi kao osnovnoj jedinici predstavljena i cijela Crkva. S tog gledišta Kodeks (k. 515–522) pravno normira župu kao osnovnu organizacijsku strukturu biskupije, a župnika kao osobnog pastira povjerene mu zajednice, koji uprisutnjuje Krista u dioništvu s biskupom.

2. TERITORIJALNO NAČELO

Kanon 372. usvaja teritorijalni kriterij kao temeljno načelo crkvene organizacije. Kanon 13. primjenjuje to isto načelo i na partikularne zakone. Zato se biskupija u svjetlu tog načela u pravilu dijeli na *teritorijalne* župe (k. 374. i 518). Personalne se župe mogu osnivati samo iz posebnog razloga: obreda, jezika, različitih nacionalnosti na istom području ili nekog drugog sličnog razloga – znači, više iznimno. Ipak teritorijalnost kao temeljno načelo u svjetlu koncilске teologije ne smije biti shvaćena statično.

Tijekom pokoncilskog vremena bilo je dosta osporavanja teritorijalne župe kao neprikladne za urbane sredine, ali se ni za gradove nije mogla izbjeći potreba nekih teritorijalnih razgraničenja. Osporavanje teritorijalnosti polazilo je najčešće od nedostatnog i pogrešnog shvaćanja župe. Ona se shvaćala manje kao zajednica a više kao ustanova u funkciji nekog područja naseljenog kršćanima u sklopu kršćanskog društvenog poretka. Nije se dovoljno primjećivala njezina uloga u sabiranju kršćanske zajednice. Već smo napomenuli da su u pokoncilskim ekleziološkim razmišljanjima vidljivi pomaci od teritorija prema osobama. Dakle, teritorijalno kanonsko načelo treba shvatiti u funkciji sabiranja zajednice vjere, njezine izgradnje i evanđeoskog naviještanja. Teritorijalna župa i u svjetlu koncilске ekleziologije ostaje nenadoknativa crkvena struktura i to upravo zbog svoje teritorijalnosti (mjesnog obilježja). Samo teritorijalnost, tako se čini, može i ubuduće osiguravati inkarnacijsku univerzalnost Crkve i njezinu prisutnost, ali teritorijalnost mora biti shvaćena više kao zadatak unutar partikularne i opće Crkve, a manje kao autarkija, tako da se otvori dovoljno prostora za autentične crkvene tzv. bazične zajednice. Kad bi se nasuprot tome napustilo teritorijalno načelo, došlo

4 Sacr. Conc. br. 10.

5 *Christus Dom.* br. 11.

bi se u opasnost da se umjesto inkamacijske prisutnosti Crkva pojavljuje u liku „elitnih” skupina, kao neka partija (grupa istomišljenika u ideološkom smislu). Osim ovog razloga valja napomenuti da je Crkva organizirana teritorijalno (mjesno) od samog početka svoje povijesti – od prvobitne kršćanske zajednice.

3. DEFINICIJA ŽUPE⁶

Po novom kodeksu župa se ovako definira: *Župa je određena zajednica kršćana-vjernika u partikularnoj Crkvi za stalno ustanovljena, u pravilu teritorijalno, u kojoj se pastoralna briga pod autoritetom biskupa povjerava župniku kao osobnom pastiru* (k. 515, usp. k. 518).

Za pastoral je vrlo važno da se u ovoj definiciji uoče oni elementi koji su stvarno novi i potiču pastoralnu dinamiku. Neki će možda reći da tu nije ništa tako naročito novo. No to je stvar stanovišta, zavisi kako se gleda. Koga zanimaju samo više tehnički detalji kojima svako pravo obiluje po naravi same stvari, neće zapaziti da ovdje postoji nov pristup i da taj novi pristup po pravnim normama postaje za praksu obavezan. Trebao bi inspirativno djelovati na sve nosioce pastoralnoga rada.

Da bismo lakše uočili taj novi pristup (novost u shvaćanju župe), usporedit ćemo konstitutivne elemente župe kako ih je iznosio stari kodeks prema ovima u novom.

Po CIC-u iz 1917. župu sačinjava:

- područje označeno jasnim granicama
- narod (populacija) koji prebiva na tom području
- crkva (neki sakralni prostor) za izvršavanje kulta
- rektor crkve kao osobni pastir kojemu se povjerava dušobrižništvo nad narodom

(usp. st. k. 216. i 451.)

Po CIC-u iz 1983. župu sačinjava:

- zajednica kršćana-vjernika
- župnik kao osobni pastir
- područje (označeno granicama) – u pravilu, ali nije apsolutno bitno (usp. k. 515. i 518.).

U starom opisu župe nema spomena o zajednici vjernika. Župa je po tom shvaćanju očito više *servis* na usluzi kršćanskog naroda nekog područja, nego zajednica kršćana. Za narod župnog područja pretpostavlja se katolička vjera, pa se zajednica vjere poklapa sa zajednicom mjesta, gdje sociološki elementi imaju prevagu nad vjerskim. Zato se naglašava crkva (*peculiaris ecclesia*) a župnik je kao „*peculiaris rector tanquam proprius pastor praeficiendus pro necessaria animarum cura*” (usp. st. k. 216). U tom se poimanju župa dalje ne organizira, ona nema nikakvih unutarnjih strukturalnih tijela u pastoralnom smislu. Daljnja se organizacija odnosi

6 Vidi: ERNESTO CAPPELLINI (ed.). *La normativa del nuovo Codice*, Queriniana 1983. str. 100 s.

na ekonomska pitanja (u njima imaju nešto udjela i laici). Sav se pastoralni rad promatra, organizira i mjeri isključivo po župniku (usp. st. k. 451. i sl.).

U shvaćanju što ga iz koncilске ekleziologije preuzima novi kodeks stavljena je težišnica na *zajednicu kršćana-vjernika* kao središnji i bitan element definicije župe. Zanimljivo je da se o župnoj crkvi kao takvoj ne govori izričito kao o sastavnom dijelu župe, nego se iz drugih kanona može izvesti da na župu spada i župna crkva. To pak znači da se župa može ustanoviti i ondje gdje nema župne crkve.

4. ZAJEDNICA KRŠĆANA-VJERNIKA

Budući da je ključni pojam za razumijevanje župe „zajednica kršćana-vjernika”, on se mora posebno pojmovno odrediti.

Prvo što treba zapaziti u vezi s tim jest da se zajednica promatra unutar partikularne Crkve. Zbog toga se pretpostavlja da se u stvarnosti koju označuje taj pojam, tj. u toj „određenoj zajednici za stalno ustanovljenoj u partikularnoj Crkvi” ispunjavaju oni unutarnji teološki elementi koji se ispunjavaju i u partikularnoj Crkvi „u kojoj živi i djeluje jedna, sveta, katolička Crkva” (CD 11). Ti unutarnji elementi jesu: ispovijest vjere, sakramenti, crkvena uprava (k. 205) ili pastoralnije rečeno: zajednička vjera u Krista, Riječ, okupljanje na euharistiju, sakramenti, uprava pod autoritetom biskupa. Cjelokupna se zato funkcija župe kao zajednice izvodi iz tih unutarnjih konstitutivnih elemenata kršćanske zajednice, koji su istodobno in fieri pa postaju i cilj djelovanja. Pretpostavlja se, stoga, sabiranje zajednice što je praktičan zadatak župe kao radne strukture unutar biskupije. Župa sabire zajednicu unutar partikularne Crkve (biskupije), postaje subjekt crkvenosti i pastoralnog djelovanja, ali nije u se zatvorena, sebi dostatna.

Svaka je, dakle, župa zajednica, ali svaka zajednica unutar partikularne Crkve koja ispunjava unutarnje teološke elemente ne mora biti župa. Biskup joj na drugi način može organizirati sve što je potrebno za njezin život kao crkvene zajednice (k. 516, § 2). Zajednice koje iz nekog razloga ne mogu biti ustanovljene kao župe, mogu u svemu biti izjednačene sa župama (*quasiparociae* – k. 516. § 1). Zajednica ustanovljena kao župa postaje pravna osoba (k. 515, § 3) i toliko se razlikuje od zajednice koja nije župa.

5. UNUTARNJA STRUKTURA ŽUPNE ZAJEDNICE

Kako je župa definirana kao zajednica kršćana-vjernika, ona je najprije zajednica fizičkih osoba, a tek zatim pravna osoba. Zbog toga se po naravi same stvari pretpostavlja neka unutarnja struktura da bi fizičke osobe mogle participirati na crkvenom (župnom) zajedništvu. Tu na primjeren način mora doći do izražaja sve što je u Zakoniku rečeno o svim kršćanima i o pojedinim skupinama kršćana napose, o njihovim pravima i dužnostima. Župi je snažnije nego do sada otvorena mogućnost crkvenog angažmana za sve članove. Moguće je, a negdje se to pretpostavlja kao u slučaju skupnog župnika (k. 517), da biskup da župi poseban statut njezine unutarnje organizacije. Ti bi župni statuti morali omogućivati da župa, ako u njoj npr. ima više zajednica, može lakše razvijati svijest crkvenog zajedništva.

Ne ulazeći, zbog kratkoće vremena, u sve što bismo morali reći o organizacijskim strukturama unutar župne zajednice, napomenimo samo ono što za pastora može značiti smjer. Odakle počinje strukturiranje župe? Od *liturgijskog okupljanja*. Liturgijski skupovi u općem teološkom smislu predstavljaju temeljan sastanak zajednice kao izraz opće i partikularne Crkve. Taj sastanak (zbior – skupština) Božjega naroda u praksi postaje ishodište daljnjeg izgrađivanja zajedništva i u vidljivom, organizacijskom smislu. S tim su u vezi samim pravom laicima dostupne neke crkvene službe koje biskup može ustanoviti. To su stalni čitači i akoliti (k. 230, § 1) kao i privremeni vršioци tih službi (§ 2). Svi pak laici (muškarci i žene) mogu vršiti službu komentatora, kantora i slično po pravnim normama (§ 2). Isto tako, ako i nisu ni čitači ni akoliti, mogu po pravnim propisima nadomjestiti službu klerika u predvođenju službe Riječi, molitve vjernika, mogu krstiti, pričesćivati (k. 230, § 3). Spominjem samo ono što otvara mogućnost da se u župi razvije *suradnički zbor* – laici koji bi izravno sudjelovali u pastoralnom djelovanju župe zajedno sa župnikom i župnim svećenicima (prezbiterijem). Isto bi se tako morao razviti župni profil *katehista* u smislu k. 760. Njih bi u župi morao biti veći broj. Zbog toga bi za njih trebalo organizirati prikladnu formaciju (usp. k. 780).

Kodeks predviđa i dva formalna župna tijela kojima po pravu predsjedava župnik, a sastoje se pretežno od laika. To su *pastoralno* (k. 536) i *ekonomsko vijeće* (k. 537). Ekonomsko je vijeće obavezno (to je u stvari dosadašnji crkveni odbor), a pastoralno se može osnovati u svim župama po sudu biskupa, kad se sasluša svećeničko vijeće. Pastoralno vijeće ima samo savjetodavnu ulogu (k. 536, § 2). Znači da će u praksi biskup, kad sasluša svećeničko vijeće, morati donijeti odluku da se u župama njegove žijeceze uvedu ili ne uvedu pastoralna vijeća te donijeti, barem u bitnom, statut kako se to treba činiti. Zatim župe po tim smjernicama mogu formirati svoja vijeća.

Ne bi, međutim, bilo dobro da se sveukupno angažiranje laika postavi samo oko tih dvaju vijeća. Župa mora biti mnogooblična struktura, gdje postoji mjesto i za pojedine skupine (udruženja) vjernika (usp. k. 529, § 2). Župa mora djelovati povezivanjem, da se ne bi razvijao sektaški duh.

II. ŽUPNIK

Ne možemo iznijeti sve ono što se odnosi na službu župnika, njegova prava i dužnosti, a čini se da to i nije toliko zanimljivo jer je u biti već poznato (novo je samo u detaljima tehničke naravi). Iznosimo samo elemente definicije, što može i mora utjecati na izgrađivanje novog pastoralnog modela službe župnika u samoj praksi. Ostalo je manje važno iako se odnosi na konkretnije detalje.

Po koncilskoj teologiji uz službu biskupa, kao temeljnu u Crkvi, pojavljuju se prezbiteri kao „nužni suradnici biskupskog reda”⁷ od kojih je posebno istaknut župnik. Još do Koncila neki su kanonisti zastupali mišljenje da po crkvenom pravu župnička služba spada u temeljnu službu u Crkvi, da nije samo pomoćna.⁸ Koncil

7 Prezb. Ord. br. 7; C. D. 28. Vidi tumačenje u: Tomislav ŠAGI-BUNIĆ, *Svećenik kome da služi*, KS, Zagreb, 1970.

8 Usp. K. WALF, *Lacunae e ambiguità nell'ecclesiologia del Vaticano II* u *L'ECCLESIOLOGIA DEL VAT. II: dinamismi e prospettive*, EDB 1981, str. 197.

je, međutim, isključivo afirmirao biskupa i stavio više naglasak na *prezbiterij* oko biskupa, govori o prezbiterima u pluralu pa je župnik ispao kao temeljna služba, upao je u prezbiterij. Zato poimanje župničke službe, kako je opisuje novi zakonik, treba shvatiti kroz koncilski nauk o prezbiteriju. To znači da župnička služba ne može biti autarkična (sebi dostatna), uključuje obvezu zajedničkog pastoralna unutar partikularne Crkve.

1. DEFINICIJA ŽUPNIKA

Župnik je prezbiter koji zadovoljava uvjete prava (k. 521.)

- osobni pastir župne zajednice pod autoritetom biskupa
- vrši trostruku Kristovu službu za tu zajednicu
- u suradnji s ostalim prezbiterima i đakonima
- uz suradnju laika po pravnim normama (k. 519).

Ovako definiran, župnik je predsjedatelj, animator, koordinator života i ukupnog pastoralna zajednice. On predstavlja župnu zajednicu, ali je ne može tako zamijeniti da bi prestala biti subjekt. Ona nije samo objekt njegova djelovanja nego i subjekt u uzajamnosti suradnje. Novost je u odredbi da je dužan surađivati s drugim prezbiterima, đakonima i laicima. On je znak jedinstva raznih skupina u župi, povezuje i koordinira pojedinačne i udružene zakonite inicijative (usp. k. 529).

2. ŽUPNIK PREMA ŽUPI

Pravilo: jedna župa – jedan župnik (k. 526) nešto je modificirano. Općenito se to pravilo poštuje, ali zbog nedostatka svećenika jednomu se može povjeriti više župa. On je istodobno jednakopravan župnik na obje ili više povjerenih župa kao i na samo jednoj. Na jednoj župi može biti samo jedan župnik ili moderator u smislu k. 517. § 1.

Predviđena je mogućnost da se jedna župa povjeri „in solidum” nekolicini svećenika. Oni su skupa župnik, ali jednoga od njih biskup mora imenovati moderatorom (k. 517). Moderator predstavlja župu kao pravnu osobu, koordinira rad ekipe i odgovoran je pred biskupom za cjelinu. U takvom slučaju trebat će župi dati poseban statut.

Pravna osoba ne može biti župnik, ali se župa može ugovorom trajno ili privremeno povjeriti redovničkom institutu ili kleričkom udruženju zajedničkog života. Dotični institut predstavlja svećenika – jednoga ili više njih – za župnika, a dijecezanski ih biskup imenuje (k. 520).

3. STABILNOST ŽUPNIČKE SLUŽBE

Župnička služba zahtijeva stabilnost, zato se župnik imenuje na neodređeno vrijeme a ne na „mandat” (k. 522). Na određeno vrijeme može se samo onda imenovati ako je takvu odluku za svoje područje donijela biskupska konferencija. Prema tome, nema više razlike između imenovanog župnika i imenovanog tzv. upravi-

telja župe, kako se to običavalo činiti do sada. Upravitelj župe (administrator parocialis) o kojem govore k. 539. i 540. sasvim je nešto drugo. Župni upravitelj zamjenjuje spriječenog župnika ili upravlja kratko vrijeme dok je župa ispražnjena. Poslije izvršene službe župni upravitelj polaže račun župniku. Njegova služba može biti ograničena u pravima po biskupovoj volji.

No stabilnost župničke službe nije isto što i nekadašnja inamovibilitas. Biskup može iz valjanog razloga premjestiti i maknuti sa službe svakog župnika. No taj valjan razlog nije jednostavno biskupova volja da se svećenika drži u većoj zavisnosti, nego je kanonski zakonito. Da se izbjegne eventualna samovolja bilo s koje strane, na kraju Kodeksa u knjizi *De processibus* donosi se postupak koji se ima primjenjivati prigodom premještaja ili uklanjanja sa službe župnika (k. 1740 – 1752).

4. ŽUPNI VIKARI (SURADNICI)

Pod imenom župnog vikara k. 545. misli na svećenika koji se (jedan ili više njih) pridružuje župniku kao suradnik da zajedničkim dogovorom i nastojanjem pod župnikovim autoritetom vrši djela pastoralne službe. Može biti postavljen za cjelokupan pastoral ili za neke pastoralne sektore, za cijelu župu ili samo za jedan njezin dio (područje ili skupinu). Mora biti svećenik (k. 546); biskup ga slobodno imenuje kad se posavjetuje, ako smatra za shodno, sa župnikom i dekanom (k. 547). Ostalo su detaljne odredbe koje se mogu pročitati u dotičnim kanonima. U njima je vidljiva težnja za više zajedništva u radu. Župni vikar kao i župnik vezan je na rezidenciju, kao što je to bilo i do sada (k. 550). Može se premjestiti bez procesa (k. 552). U nas se za izraz „župni vikar“ udomaćio naziv „kapelan“. Kapelan, inače, u Kodeksu znači svećenik kojemu je za stalno barem djelomice povjerena pastoralna briga za neku zajednicu ili posebnu skupinu vjernika (npr. bolnički kapelan ili studentski i sl.), (k. 564–572). Prevodioci će se morati odlučiti da u praksu uvedu izraz „župni vikar“ ili da za „kapelan“ izmisle neki drugi izraz da ne bi bilo zbrke.

III. ZAKLJUČAK

Ovo što smo iznijeli o župi i župniku nije sve, ali je ono što se čini težišnim za ovaj trenutak. Posvetili smo više prostora župi jer se lik župnika mora gledati kroz profil župne zajednice. Tijekom provođenja ovih kanona u praksu (oni će sami po sebi biti jasni kad budu prevedeni) moći će se izgraditi bolji model župne zajednice i pastoralniji lik župnika. No to će doista biti tek tada kad sve odredbe ovog novog prava shvatimo u svjetlu koncilске ekleziologije. Ne bi bilo dobro kad bismo rekli: Ništa bitno nije novo, pa nastavimo „po starom“. Novost treba znati pročitati jer ona nije više-manje u tehničkim detaljima, nego u duhu koji prožima te nove propise.